

УДК: 343.9

Д.С. Афонін, заступник начальника

*Науково-дослідного експертно-криміналістичного
Центру при УМВС України на Одеській залізниці*

ОСОБЛИВОСТІ ТАКТИКИ ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ ТА РОЛЬ СПЕЦІАЛІСТА ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ПОРУШЕННЯМ ПРАВИЛ БЕЗПЕКИ РУХУ ТА ЕКСПЛУАТАЦІЇ ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ

Висвітлено особливості тактики проведення слідчого експерименту та роль спеціаліста у розслідуванні злочинів, пов'язаних з порушенням правил безпеки руху та експлуатації залізничного транспорту, його процесуальне значення, мету та завдання, які він вирішує. Розглянуто етапи проведення цієї слідчої дії з урахуванням специфіки злочину (аварії або катастрофи), визначено коло питань, які повинні бути вирішені під час проведення слідчого експерименту

Ключові слова: слідчий експеримент, відтворення дій, обстановки, обставин певної події, аварія, залізничний транспорт, рухомий склад, спеціальні шаблони.

Освещены особенности тактики проведения следственного эксперимента и роль специалиста в расследовании преступлений, связанных с нарушением правил безопасности движения и эксплуатации железнодорожного транспорта, его процессуальное значение, цель и задачи, которые он решает. Рассмотрены этапы проведения этого следственного действия с учетом специфики преступления (аварии или катастрофы), определен круг вопросов, которые должны быть решены при проведении следственного эксперимента.

Particular features of the tactics of an investigating experiment and the role of forensic specialist in investigation of crimes involving violations of the rules of safety and operation of railway transport are studied. Procedural status and the duties of the forensic specialist are described.

The stages of this investigative action with regard to a specific crime (accident or disaster) are determined and a range of issues that must be resolved during the investigative experiment is defined.

Відповідно до ст. 240 Кримінального процесуального кодексу України (далі — КПК України), з метою перевірки та уточнення відомостей, які мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення, слідчий і прокурор мають право провести слідчий експеримент шляхом відтворення дій, обстановки, обставин певної події, проведення необхідних дослідів чи випробувань [1, с. 137].

Слідчий експеримент передбачає проведення спеціальних дій з метою перевірки, зібрання та одержання нових доказів, оцінки слідчих версій і встановлення

можливості існування певних фактів, які можуть мати значення для розслідування. Крім того, метою слідчого експерименту є перевірка та уточнення показань свідків, потерпілих, підозрюваних та обвинувачуваних, інших даних, отриманих під час огляду місця події та проведення інших слідчих дій.

Завдяки слідчому експерименту можна перевірити можливості сприймати ті чи інші предмети, явища та проводити ті чи інші дії у певних умовах (бачити, чути, впізнавати), а також перевірити можливості настання певного результату дій або технічний стан і взаємодію механізмів того чи іншого агрегату.

Отже, слідчий експеримент охоплює по суті дві самостійні слідчі дії: перевірку на місці показань обвинувачуваного, підозрюваного, потерпілого, свідка з метою їх уточнення та доповнення у присутності понять, а також експериментальну перевірку правдивості свідчень цих осіб та інших обставин [2, с. 74].

Перевірка на місці показань особи може надати можливість одержати додаткові дані, які підтверджуватимуть ці показання.

З метою отримання кращих результатів слідчий експеримент варто проводити в умовах, максимально наближених до тих, які склалися на момент вчинення злочину. Доказове значення мають як позитивні, так і негативні результати експериментальної перевірки (при цьому негативні результати можуть спростовувати твердження допитаних осіб).

Слід звернути увагу на те, що під час розслідування злочинів, пов'язаних з порушенням безпеки руху на залізничному транспорті, проведення слідчого експерименту допускається лише за умов, які не створюють небезпеки для життя та здоров'я учасників слідчої дії та оточуючих, а також не принижують їх честі й гідності. Окремо слід наголосити на першій умові, оскільки проведення експерименту в межах кримінального провадження щодо порушення правил безпеки руху та експлуатації залізничного транспорту з урахуванням їх специфіки не тільки пов'язано з небезпекою для життя та здоров'я людей, а й може призвести до катастрофи або аварії рухомого складу.

Під час проведення слідчого експерименту можуть проводитися вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапис, складатися плани і схеми, виготовлятися графічні зображення, відбитки та зліпки.

Після закінчення слідчого експерименту слідчий складає протокол, в якому докладно викладаються умови і результати цієї слідчої дії. Плани, схеми, графічні зображення, відбитки, зліпки тощо, отримані під час проведення слідчого експерименту, додаються до протоколу (ст. 240 КПК України) [1, с. 137].

Особливістю проведення слідчого експерименту під час розслідування злочинів, пов'язаних з порушенням безпеки руху на залізничному транспорті, враховуючи складність елементів рухомого складу та верхньої будови колії, є необхідність залучення спеціалістів.

Слід зазначити, що слідчий експеримент під час розслідування злочинів, пов'язаних з порушенням безпеки руху на залізничному транспорті, є однією з найскладніших слідчих дій і потребує проведення певної системи заходів.

Зокрема, під час підготовки слідчого експерименту у межах кримінального провадження за злочинами, пов'язаними з порушенням безпеки руху на залізничному транспорті, до виїзду на місце проведення слідчої дії слідчий разом зі спеціалістом повинні:

- сформулювати мету проведення слідчого експерименту;
- визначити зміст, способи проведення і черговість дій у межах слідчого експерименту та умови його проведення (час, місце, метеорологічні умови), коло учасників експерименту (спеціалісти, поняті, обвинувачуваний, потерпілий, свідки та ін.);
- підготувати документи служби руху залізниці з інформацією про дії працівників залізниці, технічний стан шляху, рухомого складу, пристроїв сигналізації, централізації, блокування і зв'язку, поїзну ситуацію на ділянці, характер руху потягу тощо, а також предмети (речові докази або їх моделі, макети), необхідні для відтворення обстановки аварії на залізничному транспорті (стрічка швидкостеміра, довідка про забезпечення потягу гальмами і їх справну дію (форма ВУ-45), натурний лист потягу, маршрут машиніста, Журнал технічного стану локомотива (форма ТУ-152), формуляр машиніста, формуляр помічника машиніста, посвідчення на право керування локомотивом);

- перевірити наявність засобів криміналістичної техніки та спеціальних шаблонів і пристосувань, за допомогою яких працівники залізниці виявляють дефекти і несправності об'єктів залізничного транспорту (уніфікована криміналістична валіза, універсальний шляховий шаблон з рівнем для перевірки ширини колії і положення рейок за рівнем, штангенциркуль «Шляховик» і кронциркуль з вимірювальною лінійкою, щуп для вимірювання зазорів, абсолютний шаблон для вимірювання величини прокату колеса і товщини його гребеня, штангенциркуль для вимірювання відстані між внутрішніми гранями бандажів колісних пар, шаблон для вимірювання вертикального підрізу гребеня коліс, товщиномір для вимірювання товщини обода колеса, універсальний прилад для вимірювання діаметра колеса по кругу катання, прилад для вимірювання діаметра шийок осей з роликowymi підшипниками, шаблон для перевірки розмірів буртів шийок осей і галтелей осей, комбінований прилад для перевірки автозчеплення, шаблон для вимірювання висоти автозчеплення над голівками рейок, спеціальний ломик для перевірки дії механізму автозчеплення від саморозчеплення, дзеркало з рукояткою для огляду важкодоступних поверхонь рейок тощо);

- підготувати транспорт і засоби зв'язку учасників слідчого експерименту;
- вжити заходів щодо забезпечення безпеки учасників експерименту (попередити про проведення слідчої дії керівництво Управління залізниці, встановити оголодження, забезпечити за допомогою відділу шляхового господарства наявність сигнальних пристроїв тощо);

- скласти план слідчого експерименту;
- забезпечити охорону місця проведення слідчої дії;
- сфотографувати обстановку місця події в її первісному вигляді до проведення слідчого експерименту;

- роз'яснити учасникам слідчого експерименту їх процесуальні права та обов'язки, провести інструктаж щодо правил поведінки під час експерименту та правил безпеки.

Необхідною умовою слідчого експерименту є те, що він не повинен бути пов'язаний з ризиком порушення безпеки руху потягів, зриву графіка руху та ушкодження залізничної техніки.

Слідчий експеримент під час розслідування катастроф та аварій на залізниці має на меті з'ясувати такі питання:

– чи можна бачити (в умовах, про які показав свідок, потерпілий або обвинувачуваний) наступну ділянку рейкового шляху, шляхові сигнали рухомого складу, дорожні знаки, сигнали огороження місця ремонтних робіт або дії тієї чи іншої особи на рейковому шляху і чи міг черговий по станції за стрілочними покажчиками з платформи станції визначити правильність визначеного маршруту;

– чи можна чути за таких умов звукові сигнали локомотива, дрезини, свисток або голоси зчіплювачів вагонів та інших осіб;

– чи можна пізнати знайому особу за таких несприятливих умов видимості (наприклад, пізнати людини, що пробирається в нічний час до того чи іншого шляхового спорудження з метою вчинення злочину).

Слід зазначити, що слідчий експеримент є ефективним засобом перевірки можливості виконання тих чи інших дій у певних умовах, наприклад, коли необхідно з'ясувати, чи може одна людина без сторонньої допомоги у конкретний проміжок часу виконати ті чи інші дії [3, с. 128] (наприклад, чи міг правопорушник у цей проміжок часу один розібрати рейкову ланку, використовуючи певні інструменти; чи міг він без сторонньої допомоги перенести на певну відстань шпали або частину рейки для накладення на шлях; чи міг шляховий обхідник пробігти за певний відрізок часу визначену відстань назустріч потягу, щоб подати заборонний сигнал; чи можна у визначений проміжок часу підготувати цей маршрут до приймання потяга або перевести централізовану стрілку (останнє перевіряється експериментальним шляхом під час розслідування катастрофи, яка трапилася внаслідок перекладання стрілки під рухомим складом); чи міг старший кондуктор у визначений період часу відгородити «хвіст» зупиненого на перегоні потяга тощо).

Слідчі експерименти, пов'язані з перевіркою функціонування залізничної техніки, можуть проводитися з метою визначення правильності взаємодії внутрішньо-станційного зв'язку зі стрілочними переведеннями, шляхової сигналізації з блоком-апаратом під час підготовки маршруту, залежності між маршрутами і вхідними чи вихідними сигналами, між схемою живлення і секціонування контактної мережі та шляховою сигналізацією, для відповідної перевірки дії стоп-крана, гальмової системи на певній ділянці шляху, локомотивної і шляхової сигналізації, системи керування локомотивом тощо.

Такі експерименти проводяться за участю відповідних спеціалістів залізничного транспорту.

Під час розслідування злочинів, пов'язаних з блокуванням залізничних шляхів, ця слідча дія проводиться з метою зіставлення показань обвинувачуваного про місце приховування ним знарядь злочину та інших предметів і слідів за результатами огляду місця катастрофи чи аварії.

Таким чином, проведення слідчого експерименту під час розслідування злочинів, пов'язаних з порушенням безпеки руху та експлуатації залізничного транспорту, коли доволі важко зберегти та зафіксувати всі сліди та речові докази, є одним з найважливіших етапів розслідування, зважаючи на швидкі зміни обстановки на місці події. Проводиться така слідча дія обов'язково із залученням спеціалістів та з використанням комплексу науково розроблених криміналістичних методів і засобів з урахуванням специфічних чинників, пов'язаних з роботою залізничного транспорту.

Список використаної літератури

1. *Кримінальний* процесуальний кодекс України : станом на 19 листопада 2013 року / Верховна Рада України. — Офіц. вид. — К., 2012. — 382 с.
2. *Малинин В.Г.* Методика расследования происшествий на железнодорожном и авиатранспорте / Малинин В.Г., Федоров В.М., Шамраев К.А. ; под общ. ред. В.А. Морозова. — М. : Инфра, 2001. — 158 с.
3. *Криміналістика* : підручник / [Біленчук П.Д., Лисиченко В.К., Клименко Н.І. та ін.] ; за ред. П.Д. Біленчука. — 2-ге вид., випр. і доп. — К. : Атіка, 2001. — 544 с.